

*В. А. Касан,
кандыдат педагагічных навук*

СУТНАСЦЬ І СПЕЦЫФІКА ДЗЕЙНАСЦІ СПЕЦЫЯЛЬНЫХ БІБЛІЯТЭК У СІСТЭМЕ БЕСПЕРАПЫННАЙ АДУКАЦЫІ (на прыкладзе бібліятэк навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплексу)

Праблема функцыянавання спецыяльнай бібліятэкі ў адукацыйным асяроддзі з'яўляецца актуальнай для сучаснага этапу развіцця сістэмы бесперапыннай адукацыі як з пункту гледжання ўзаемадзеяння інфармацыйных структур, так і па тэхналагічных прычынах: павелічэнне колькасці вучэбнай літаратуры ў фондах спецыяльных бібліятэк і чытачоў, якія звяртаюцца ў бібліятэкі ў сувязі з патрэбнасцямі адукацыйнай дзейнасці. Неабходнасць даследавання месца і ролі навукова-тэхнічных, сельскагаспадарчых і медыцынскіх бібліятэк у сістэме бесперапыннай адукацыі актуальная і ў сувязі з прыняццем новых заканадаўчых актаў, рэгламентуючых функцыянаванне вышэйшай адукацыі [1].

Даследаваннем спецыфікі дзейнасці спецыяльнай бібліятэкі ў адукацыйным асяроддзі займаліся Н. І. Гендзіна [3], В. А. Мінкіна і В. У. Брэжнева [2], Л. І. Госіна [4], Я. Л. Шрайберг [6] і інш. Яны звярталі ўвагу толькі на асобныя аспекты гэтай праблемы. Доўгі час вывучэнне дзейнасці спецыяльных навукова-тэхнічных бібліятэк не звязвалі з выкананнем імі адукацыйнай функцыі. У апошнія гады была звернута ўвага на неабходнасць падрыхтоўкі спецыялістаў па новых, інавацыйных спецыяльнасцях, па экалагічнай праблематыцы. У сітуацыі трансфармацыі адукацыйнай сістэмы менавіта спецыяльныя бібліятэкі пачынаюць выконваць функцыю забеспячэння адукацыйнага працэсу па новых, інавацыйных напрамках. У новай сітуацыі, з улікам новай парадыгмы адукацыі неабходна навуковае асэнсаванне іх месца ў адукацыйным асяроддзі, інфармацыйнай падтрымцы адукацыі на ўсіх этапах яе бесперапыннага працэсу.

В. М. Скварцоў [5] сцвярджае, што бесперапынная адукацыя – гэта элемент адукацыйных сістэм, неабходных грамадству, якое стабільна развіваецца. Аб'ектыўнай неабходнасцю бесперапыннай адукацыі ў навукова-тэхнічнай сферы з'яўляецца старэнне інфармацыі. У цэлым цыкл аднаўлення навукова-тэхнічных ідэй у

прамысловасці складае 7–10 гадоў, а па прыярытэтных кірунках дасягае 3–5 гадоў. Спецыялісты зацікаўлены ў пастаянным папаўненні, актуалізацыі ведаў, атрыманых на этапе сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай адукацыі. Такім чынам, бесперапынная адукацыя – гэта кірунак развіцця грамадства, звязаны з сучасным этапам навукова-тэхнічнага развіцця, сацыяльна-эканамічнымі і культурнымі зменамі. Бесперапынная адукацыя – гэта полідысцыплінарны працэс, звязаны з набыццём навуковых ведаў не толькі па профілі падрыхтоўкі спецыялістаў, але і эканамічных, педагагічных, сацыялагічных, культуралагічных ведаў, неабходных ва ўмовах сучаснага этапу развіцця. Таму чытачамі навукова-тэхнічных, медыцынскіх, сельскагаспадарчых бібліятэк становяцца студэнты ВНУ, навучэнцы каледжаў, слухачы сістэмы павышэння кваліфікацыі. Гэтаму спрыяе ўнікальны фонд спецыяльных бібліятэк, у якіх да 40% складаюць дакументы іншых краін, лідараў у развіцці пэўных кірункаў. Напрыклад, у фондах РНТБ захоўваецца 33 млн патэнтных дакументаў з 70 краін свету (35% з іх на замежных мовах), да 60 розных відаў нарматыўна-тэхнічных дакументаў (у тым ліку тэхнічных кодэксаў, тэхнічных рэгламентаў, санітарных і фітасанітарных норм і правіл, стандартаў), прамсловых каталогаў. Такія дакументы адсутнічаюць у большасці бібліятэк ВНУ, менавіта спецыяльныя бібліятэкі акумулююць веды, якія адлюстроўваюць асноўныя дасягненні цывілізацыі і запатрабаваны сучаснай сістэмай адукацыі.

Адной з асаблівасцей развіцця вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі, вызначанай у Кодэксе Рэспублікі Беларусь аб адукацыі [1], з'яўляецца яе практыкаарыентаванасць, накіраванасць на фарміраванне творчага характару мыслення, стварэнне ведаў, перапрацоўку інфармацыі. Усё гэта ў дастатковай ступені характэрна і для працэсу падрыхтоўкі спецыялістаў навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплексу. Фонды спецыяльных бібліятэк выкарыстоўваюцца студэнтамі пры стварэнні інавацыйнага прадукту, пры праверцы яго на патэнтаздольнасць, патэнтную чысціню, што немагчыма без атрымання і папаўнення ведаў, якія адпавядаюць крытэрыю канкурэнтаздольнасці. Такім чынам, бесперапыннасць працэсу назапашвання і перапрацоўкі ведаў падчас набыцця адукацыі і бесперапыннасць працэсу практычнай інавацыйнай дзейнасці пераўтвараюцца ў «сістэмна арганізаваны працэс – бесперапынны адукацыйна-вытворчы працэс» [5, с. 6]. Гэта яшчэ адзін аргумент на карысць уключэння

спецыяльных бібліятэк у працэс інфармацыйнага суправаджэння не толькі вытворчай дзейнасці ў сферах навукова-тэхнічнага, медыцынскага, сельскагаспадарчага комплексаў, але і працэс інфармацыйнага забеспячэння падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі кадраў.

На сёння існуюць актуальныя навуковыя праблемы, звязаныя з вызначэннем сутнасці дзейнасці спецыяльных бібліятэк у сістэме бесперапыннай адукацыі. Да іх адносяцца: абгрунтаванне адукацыйнай функцыі гэтага тыпу бібліятэк; даследаванне інтэграцыі спецыяльных бібліятэк у адукацыйную прастору; абгрунтаванне дзейнасці спецыяльных бібліятэк па фарміраванні інфармацыйнай культуры карыстальнікаў, у тым ліку і тых, якія вучацца; вывучэнне інфармацыйнага забеспячэння інавацыйных праграм, праграмы па ўстойлівым развіцці эканомікі, экалагічных праграм як сучасных кірункаў дзейнасці ў інавацыйнай і адукацыйнай прасторы.

Актуалізацыя адукацыйнай функцыі бібліятэк спрыяе іх пазіцыянаванню ў інфармацыйным грамадстве і адукацыйнай прасторы. Пацвярджэннем таго факта, што спецыяльныя бібліятэкі выконваюць адукацыйную функцыю, з'яўляецца рэальны склад карыстальнікаў, дзе звыш 40% – студэнты ВНУ і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, якім патрэбны рэсурсы і паслугі такіх бібліятэк. Гэтая тэндэнцыя характэрна не толькі для нашай краіны. Напрыклад, у Японіі, Францыі, Ізраілі нацыянальныя бібліятэкі выконваюць функцыі ўніверсітэцкіх бібліятэк. Зараз назіраецца высокая мабільнасць кадраў, пашыраюцца іх функцыянальныя абавязкі, спецыялісты перамяшчаюцца ў іншыя сферы дзейнасці (напрыклад, інжынеры становяцца менеджарамі па продажах). Гэта патрабуе ад спецыяльных бібліятэк стварэння адукацыйнага асяроддзя, фарміравання інфармацыйных рэсурсаў, якія дапамагаюць хуткаму набыццю новай прафесіі, павышэнню кваліфікацыі.

Бібліятэкі аказваюць сваім карыстальнікам адукацыйныя паслугі, фарміруюць іх інфармацыйную культуру, ажыццяўляюць навучанне інфармацыйнаму пошуку як індывідуальных карыстальнікаў, так і па пэўных праграмах: «Пошук патэнтнай інфармацыі ў Інтэрнэце», «Рэдкія сайты ў Інтэрнэце», складаюць бібліяграфічныя спісы да дыпломных работ, удакладняюць спісы літаратуры да магістарскіх і кандыдацкіх дысертацый і інш. Яны фарміруюць уменне вучыцца, здабываць неабходную інфармацыю.

Н. І. Гендзіна адзначае, што прасоўванне ідэй інфармацыйнай культуры і інфармацыйнай пісьменнасці чытачоў – гэта спосаб узбагачэння і дапаўнення адукацыйнай функцыі бібліятэк [4]. З пераходам да выкарыстання інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій бібліятэкі становяцца адкрытай прасторай для адукацыі. У спецыяльных бібліятэках гэтую ролю адыгрываюць новыя сродкі доступу да інфармацыі (праз базы даных, электронныя каталогі) і новыя спосабы камунікацыі (праз сайты бібліятэк, электронную пошту).

Сёння назіраецца аб'ектыўная тэндэнцыя да інтэграцыі спецыяльных бібліятэк з бібліятэкамі ВНУ: гэта і забеспячэнне доступу да ўласных рэсурсаў удзельнікам адукацыйнага працэсу, і ўдзел у праектах па каталагізацыі дакументаў, сумеснай распрацоўцы фарматаў захавання інфармацыі, і стварэнне адзінай інфармацыйнай прасторы. Напрыклад, у Беларусі ўжо функцыянуюць рэгіянальныя навуковыя медыцынскія бібліятэкі, створаныя пры аб'яднанні абласных навуковых медыцынскіх бібліятэк і бібліятэк медыцынскіх універсітэтаў, што дазволіла ўзмацніць рэсурсную базу і наблізіць спецыяльную бібліятэку да патрэбнасцей адукацыйнага працэсу. Гэтыя тэндэнцыі, як сцвярджае Я. Л. Шрайберг, дадаюць бібліятэкам новыя ролі ў стратэгічным партнёрстве: ад захавання ведаў праз супрацоўніцтва да доступу да інфармацыі і ведаў у фарміраванні і рэалізацыі вучэбнага працэсу [9].

Інфармацыйнае асяроддзе спецыяльных бібліятэк з'яўляецца ўнікальным па магчымасці забеспячэння самых сучасных навуковых і тэхналагічных распрацовак. Зараз яны ажыццяўляюць інфармацыйную падтрымку інавацыйнай дзейнасці па стварэнні канкурэнтаздольнага абсталявання, харчовай прадукцыі, медыцынскіх паслуг, ствараюць інфармацыйныя рэсурсы экалагічнай праблематыкі, удзельнічаюць у інфармацыйным забеспячэнні Праграмы ААН па ўстойлівым развіцці. У межах міжнароднага праекта ўстойлівага развіцця «Повестка на XXI век» у РНТБ была адкрыта першая ў краіне бібліятэка па ўстойлівым развіцці, мэтамі якой стала папулярызацыя ідэй устойлівага развіцця ў Беларусі і актуалізацыя зацікаўленасці грамадства праблемамі экалагічнага, эканамічнага і сацыяльнага развіцця людзей. Экалагічная асвета і адукацыя актуальныя і для сістэмы вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі. Таму інфармацыйнымі рэсурсамі гэтай бібліятэкі карыстаюцца студэнты, маладыя вучоныя, выкладчыкі,

якія арыентуюцца ў сваёй дзейнасці на сучасныя падыходы да развіцця грамадства.

Такім чынам, развіццё грамадства знаходзіцца на той стадыі, калі назапашаных ведаў ужо не хапае на ўвесь перыяд актыўнага працоўнага жыцця. Адбываецца паскарэнне цывілізацыйных працэсаў, павялічваецца асіметрыя паміж жыццёвым цыклам навуковых ведаў і ўсёй сукупнасцю адукацыйных праграм. У гэтай сітуацыі змяняюцца роля і месца спецыяльных навукова-тэхнічных, медыцынскіх, сельскагаспадарчых бібліятэк як сучасных інфармацыйных цэнтраў па забеспячэнні сістэмы бесперапыннай адукацыі.

---

1. *Кодекс* Республики Беларусь об образовании. – Минск : Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь, 2011. – 400 с.

2. *Брежнева, В. В.* Информационное поведение специалистов как основание для социальной дифференциации. К постановке проблемы / В. В. Брежнева, В. А. Минкина // Проблемы деятельности ученого и научного коллектива.– СПб. : Петрополис, 1997. – Вып. 11. – С. 209–214.

3. *Гендина, Н. И.* Образовательная функция библиотеки в информационном обществе и готовность библиотечных кадров к ее реализации : проблемы содержательного наполнения ГОС ВПО третьего поколения / Н. И. Гендина. – URL: <http://http://ellib.gpntb/ru/index/php?doc=Sborn&dir=&art=3>.

4. *Госина, Л. И.* Учебная книга в отраслевой академической библиотеке / Л. И. Госина // Университетская книга. – 2008. – № 8. – С. 35–39.

5. *Скворцов, В. Н.* Социально-экономические основы теории непрерывного образования : дис. ... д-ра экон. наук : 22.00.03 / В. Н. Скворцов. – СПб., 1999. – 292 л.

6. *Шрайберг, Я. Л.* Роль библиотек в обеспечении доступа к информации и знаниям в информационном веке : ежегодн. докл. конф. «Крым» 2007 г. / Я. Л. Шрайберг. – Судак, 2007. – 46 с.